

KOMPARATIVISTIK PEDAGOGIKA FANIDA SUN'IY INTELLEKT ASOSIDA MUSTAQIL TA'LIM TOPSHIRIQLARINI ISHLAB CHIQISH METODIKASI

Mirzaraximova Zilola Mirzohid qizi

Namangan davlat pedagogika instituti tadqiqotchisi

E-mail: zilolamirzaraximova1@gmail.com

Telefon raqam: +998 97 466 60 30

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.23286285>

Annotatsiya: Mazkur maqolada komparativistik pedagogika fanida sun'iy intellekt texnologiyalari asosida mustaqil ta'lim topshiriqlarini ishlab chiqishning metodik asoslari tadqiq etiladi. Muallif generativ sun'iy intellektning paydo bo'lishi an'anaviy tavsifiy topshiriqlarni pedagogik jihatdan samarasiz qilib qo'yganini asoslab, topshiriqlar mazmunini axborot to'plashdan uni tekshirish, kontekstlashtirish va qiyosiy talqin qilishga ko'chirish zarurligini ko'rsatadi. Tadqiqotda J. Beredining qiyosiy tadqiqot bosqichlari — tavsif, talqin, yonma-yon qo'yish va qiyoslash — metodologik tayanch sifatida olinib, har bir bosqichda sun'iy intellektning imkoniyat va cheklovlari aniqlanadi. Shuningdek, tekshirish, kontekstlashtirish, transfer va so'rov dizayni topshiriqlaridan iborat to'rt turdagi topshiriqlar tipologiyasi ishlab chiqiladi. Ishning yakuniy qismida topshiriqni loyihalash algoritmi hamda yakuniy natijani emas, fikrlash jarayonini baholashga yo'naltirilgan mezonlar tizimi taklif etiladi.

Kalit so'zlar: komparativistik pedagogika, qiyosiy pedagogika, sun'iy intellekt, generativ modellar, mustaqil ta'lim, topshiriq dizayni, qiyosiy tadqiqot bosqichlari, kredit-modul tizimi, akademik halollik, tanqidiy baholash, ta'lim siyosatini ko'chirish, so'rov dizayni, raqamli kompetensiya, metodik model, oliy pedagogik ta'lim.

Abstract: *This article examines the methodological foundations for developing independent learning assignments using artificial intelligence technologies in comparative education. The author argues that the emergence of generative artificial intelligence has reduced the pedagogical effectiveness of traditional descriptive assignments and highlights the need to shift the focus of such assignments from information gathering to information verification, contextualization, and comparative interpretation. J. Bereday’s stages of comparative research—description, interpretation, juxtaposition, and comparison—serve as the methodological foundation of the study. The capabilities and limitations of artificial intelligence are identified at each stage. Furthermore, the article develops a typology of four types of assignments: information verification, contextualization, knowledge transfer, and inquiry design. The concluding section proposes an assignment-design algorithm and a set of assessment criteria focused on evaluating the thinking process rather than solely the final outcome.*

Keywords: *comparative education, comparative pedagogy, artificial intelligence, generative models, independent learning, assignment design, stages of comparative research, credit-module system, academic integrity, critical evaluation, educational policy transfer, inquiry design, digital competence, methodological model, higher teacher education.*

Аннотация: *В данной статье исследуются методические основы разработки заданий для самостоятельной работы на основе технологий искусственного интеллекта в области сравнительной педагогики. Автор обосновывает, что появление генеративного искусственного интеллекта снизило педагогическую эффективность традиционных описательных заданий, и показывает необходимость переноса акцента в содержании заданий со сбора информации на её проверку, контекстуализацию и сравнительную интерпретацию. В качестве методологической основы*

исследования используются этапы сравнительного исследования по Дж. Берэдею: описание, интерпретация, сопоставление и сравнение. Для каждого этапа определяются возможности и ограничения искусственного интеллекта. Кроме того, разрабатывается типология заданий, включающая четыре вида: задания на проверку информации, контекстуализацию, перенос знаний и проектирование исследовательских вопросов. В заключительной части работы предлагаются алгоритм проектирования заданий и система критериев оценивания, ориентированная на оценку процесса мышления, а не только конечного результата.

Ключевые слова: *компаративная педагогика, сравнительная педагогика, искусственный интеллект, генеративные модели, самостоятельное обучение, дизайн заданий, этапы сравнительного исследования, кредитно-модульная система, академическая добросовестность, критическая оценка, перенос образовательной политики, проектирование исследовательских вопросов, цифровая компетентность, методическая модель, высшее педагогическое образование.*

KIRISH

Komparativistik pedagogika turli mamlakatlarning ta'lim tizimlarini, ularning shakllanish qonuniyatlari va o'zaro ta'sirini qiyosiy asosda o'rganuvchi fan sifatida bo'lajak pedagoglarni tayyorlashda alohida o'rin tutadi. Uning ta'limiy qiymati ikki jihatda namoyon bo'ladi: birinchidan, u talabaning pedagogik dunyoqarashini milliy ta'lim tizimi doirasidan tashqariga olib chiqadi; ikkinchidan, u ta'lim islohotlarini tanqidiy baholash qobiliyatini shakllantiradi. Muhim jihati shundaki, fanning pedagogik maqsadi xorijiy ta'lim tizimlari haqidagi faktlarni yodlash emas, balki ularni ma'noli qiyoslay olish, ya'ni o'xshashlik va farqlarning sabablarini tushuntira bilish ko'nikmasini shakllantirishdir. Fanning metodologik asosini qiyosiy tadqiqotning bosqichli modeli tashkil etadi. J. Beredi taklif etgan klassik sxemaga ko'ra, qiyosiy tahlil to'rt bosqichda amalga oshiriladi: tavsif — ta'lim hodisalari

haqidagi ma'lumotlarni tizimli to'plash; talqin — ushbu hodisalarni tarixiy, siyosiy, iqtisodiy va madaniy kontekst orqali izohlash; yonma-yon qo'yish — qiyoslanuvchi ma'lumotlarni umumiy mezonlar asosida tartiblash; qiyoslash — bir vaqtda tahlil qilib, xulosa va farazlarni shakllantirish. M. Brey va hammualliflari esa qiyosiy tadqiqotlarda tahlilning ko'p darajali bo'lishi zarurligini, faqat mamlakatlar darajasidagi yuzaki taqqoslash jiddiy xatoliklarga olib kelishini asoslab berganlar. Mazkur fanni o'qitishda mustaqil ta'limning roli keskin ortib bormoqda. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-oktabrdagi PF-5847-son Farmoni bilan tasdiqlangan Oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasida o'quv jarayonini kredit-modul tizimiga o'tkazish, mustaqil ta'lim soatlari ulushini oshirish hamda talabalarda tanqidiy va ijodiy fikrlash ko'nikmalarini shakllantirish vazifalari belgilangan. Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 31-dekabrda 824-son qarori bilan esa kredit-modul tizimini joriy etish tartibi tasdiqlangan. Natijada mustaqil ta'lim talabaning umumiy o'quv yuklamasida salmoqli ulushni egallab, ta'lim sifati ko'p jihatdan mustaqil ish topshiriqlarining sifatiga bog'liq bo'lib qoldi. Komparativistik pedagogika fanida an'anaviy mustaqil ish topshiriqlari asosan tavsifiy xarakterga ega: muayyan mamlakat ta'lim tizimi haqida referat tayyorlash, taqdimot yaratish yoki ma'ruza matnini konspektlash. Bu topshiriqlar Beredi modelining birinchi bosqichi — tavsif bilan chegaralanadi. Ularning pedagogik asoslanishi quyidagicha edi: ma'lumot to'plash jarayoni manbalar bilan ishlash, axborotni saralash va tizimlashtirish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Boshqacha aytganda, topshiriqning qiymati uning natijasida emas, natijaga erishish uchun sarflanadigan intellektual mehnatda edi.

Generativ sun'iy intellekt texnologiyalarining keng tarqalishi ushbu pedagogik asosni tubdan o'zgartirdi. Katta til modellari istalgan mamlakat ta'lim tizimining ravon va tuzilmali tavsifini bir necha soniyada yaratib bera oladi. E. Kasnesi va hammualliflari katta til modellarining ta'limdagi imkoniyatlarini — individual yondashuv, tezkor qayta aloqa, axborotga kirishning osonlashuvi —

e'tirof etish bilan birga, ulardan tanqidsiz foydalanish haddan tashqari tobelik, tanqidiy fikrlashning susayishi va noto'g'ri ma'lumotning tarqalishi xavfini tug'dirishini ko'rsatdilar. Natijada tavsifiy topshiriq o'z pedagogik vazifasini yo'qotadi: u talab qilishi kerak bo'lgan intellektual mehnat endi mavjud emas. Bunday sharoitda sun'iy intellektni taqiqlash na real, na maqsadga muvofiq yechim hisoblanadi. YuNESKOning generativ sun'iy intellekt bo'yicha 2023-yilda e'lon qilingan tavsiyalarida insonga yo'naltirilgan yondashuv asosida vositalardan foydalanishni tartibga solish, ularni pedagogik jihatdan baholash hamda o'qituvchi va talabalarning tegishli kompetensiyasini rivojlantirish zarurligi ta'kidlanadi. Demak, masala sun'iy intellektdan foydalanish yoki foydalanmaslikda emas, balki topshiriqlarni shunday loyihalashdagi, vosita talabaning o'rniga fikrlamasin, aksincha, uni yuqoriroq darajadagi fikrlashga undasin. Komparativistik pedagogika uchun sun'iy intellekt bilan bog'liq xavflar o'ziga xos xarakterga ega. Birinchidan, model javoblari eskirgan bo'lishi mumkin, chunki ta'lim tizimlari doimiy islohotda. Ikkinchidan, model turli mamlakatlar ma'lumotlarini aralashtirib yuborishi yoki mavjud bo'lmagan statistika va manbalarni «to'qib chiqarishi» mumkin. Uchinchidan, model yaxshi hujjatlashtirilgan, asosan ingliz tilidagi adabiyotda keng yoritilgan tizimlar haqida batafsil, kam o'rganilgan tizimlar haqida esa yuzaki ma'lumot beradi. Eng muhimi, model kontekstni tekislash tendensiyasiga ega: u har qanday tizimni umumiy «ilg'or tajriba» qolipiga soladi. Bu esa aynan qiyosiy pedagogikada qattiq tanqid qilinadigan xatolik — ta'lim siyosatini kontekstsiz, mexanik ko'chirish xavfini kuchaytiradi. Ushbu xavfning ildizi qiyosiy pedagogika tarixida chuqur o'rganilgan. Fanning asoschilaridan biri M. Sedler hali 1900-yildayoq xorijiy ta'lim tizimlaridan bog'dan gul terganday istalgan unsumni olib, uni o'z mamlakatida «ekib» bo'lmasligini ta'kidlagan edi. Uning fikricha, maktabdan tashqaridagi omillar — tarix, madaniyat, jamiyatning qadriyatlar tizimi — maktab ichidagi omillardan ko'ra muhimroq bo'lib, aynan ular ta'lim tizimining haqiqiy mazmunini belgilaydi. Mazkur ogohlantirish bugun yangi dolzarblik kasb etmoqda:

sun'iy intellekt aynan maktab ichidagi ko'rinadigan belgilarni — o'quv yili davomiyligi, fanlar tarkibi, baholash shakllari — oson tasvirlaydi, biroq ularni hosil qilgan maktabdan tashqaridagi omillarni yuzaki yoki umuman yoritmaydi. Bunday sharoitda o'qituvchining roli ham o'zgaradi. Agar ilgari u talaba uchun asosiy axborot manbai bo'lgan bo'lsa, endi axborot deyarli cheksiz va bir zumda mavjud. O'qituvchining yangi vazifasi — talabani ma'lumot bilan ta'minlash emas, balki shunday topshiriqlarni loyihalashdan iboratki, ular talabani ma'lumotga tanqidiy munosabatda bo'lishga, uni tekshirishga va kontekstga joylashtirishga majbur qilsin. Shu ma'noda topshiriq dizayni zamonaviy oliy ta'lim o'qituvchisining asosiy kasbiy kompetensiyalaridan biriga aylanmoqda. Ushbu tadqiqotning asosiy tezisi shundan iborat: sanab o'tilgan xavflar to'g'ri loyihalangan topshiriqda pedagogik imkoniyatga aylanadi. Agar tavsif bosqichini sun'iy intellekt bajarsa, talabaning vazifasi yuqoriroq bosqichlarga — tekshirish, kontekstual talqin, mezonli taqqoslash va transfer imkoniyatini baholashga ko'chadi. L. Anderson va D. Kratvol tomonidan qayta ishlangan ta'lim maqsadlari taksonomiyasi nuqtai nazaridan bu topshiriqlarning «eslab qolish» va «tushunish» darajasidan «tahlil», «baholash» va «yaratish» darajasiga ko'tarilishini anglatadi. Bunda sun'iy intellekt javobi ko'chirib olinadigan manba emas, balki tanqidiy o'rganiladigan obyektga aylanadi.

Masalaning milliy dolzarbligi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 14-oktabrdagi PQ-358-son qarori bilan tasdiqlangan Sun'iy intellekt texnologiyalarini 2030-yilga qadar rivojlantirish strategiyasi bilan ham belgilanadi. Strategiyada aholining sun'iy intellekt sohasidagi bilim va ko'nikmalarini oshirish hamda kadrlar salohiyatini rivojlantirish alohida yo'nalish sifatida ajratilgan. Bu vazifaning hal etilishida pedagogik oliy ta'lim muassasalari hal qiluvchi bo'g'in hisoblanadi: sun'iy intellektdan o'z o'qishida ongli foydalanishni o'rganmagan bo'lajak o'qituvchi uni o'quvchilariga ham o'rgata olmaydi. M. Noulz asoslagan o'z-o'zini yo'naltiruvchi ta'lim konsepsiyasi nuqtai nazaridan esa mustaqil ish topshirig'i talabada o'z o'qishi uchun mas'uliyatni shakllantirishi lozim.

Maqolaning maqsadi komparativistik pedagogika fanida sun'iy intellekt asosida mustaqil ta'lim topshiriqlarini ishlab chiqishning metodik asoslarini ishlab chiqishdan iborat. Tadqiqot vazifalari quyidagilardan tashkil topadi: qiyosiy tadqiqot bosqichlarida sun'iy intellektning imkoniyat va cheklovlarini aniqlash; topshiriqlar tipologiyasini ishlab chiqish; topshiriqni loyihalash algoritmi va baholash mezonlarini asoslash. Ish nazariy tahlil, qiyosiy va modellashtirish metodlariga tayanadi. Ilmiy yangilik sun'iy intellekt vazifalarini qiyosiy tadqiqot bosqichlari bo'yicha taqsimlash tamoyilini asoslash va to'rt turdagi topshiriqlar tipologiyasini taklif etishdan iborat. Tadqiqot natijalaridan pedagogik oliy ta'lim muassasalarida komparativistik pedagogika fanining ishchi o'quv dasturlari va mustaqil ta'lim topshiriqlari to'plamlarini ishlab chiqishda foydalanish mumkin.

Beredi modelining har bir bosqichida sun'iy intellektning ishonchliligi turlicha. Tavsif bosqichida u yuqori tezlik va keng qamrov beradi, biroq ma'lumotlarning aniqligi kafolatlanmaydi — shu bois ular tekshirilishi shart. Talqin bosqichida model odatda umumiy va stereotip izohlar beradi, chunki kontekstni chuqur tushunish birlamchi manbalar va mahalliy bilimni talab qiladi. Yonma-yon qo'yish bosqichida model jadval tuzishda yordam bera oladi, ammo qiyoslash mezonlarini tanlash metodologik qaror bo'lib, u tadqiqotchining mas'uliyatidir. Qiyoslash bosqichida xulosa va farazlarni shakllantirish to'liq inson zimmasida qoladi. Bundan muhim metodik tamoyil kelib chiqadi: bosqich qanchalik talqiniy xarakterga ega bo'lsa, sun'iy intellektning ishonchliligi shunchalik pasayadi va talabaning mustaqil hissasi shunchalik oshishi lozim. Topshiriq muallifi sun'iy intellektni quyi bosqichlarga, talabani esa yuqori bosqichlarga yo'naltirishi kerak.

Topshiriqlar tipologiyasi: Birinchi tur — tekshirish topshirig'i. Talabaga sun'iy intellekt yaratgan biror mamlakat ta'lim tizimi tavsifi beriladi. U har bir da'voni rasmiy manbalar, xalqaro tashkilotlar hisobotlari va tegishli vazirlik ma'lumotlari asosida tekshirib, «to'g'ri», «eskirgan», « noto'g'ri » yoki « tasdiqlab bo'lmaydi » deb belgilaydi. Ikkinchi tur — kontekstlashtirish topshirig'i. Sun'iy

intellekt taqdim etgan fakt asosida talaba ushbu hodisaning nima sababdan aynan shu mamlakatda shakllanganini tarixiy, madaniy va iqtisodiy omillar orqali izohlaydi. Bu Beredining talqin bosqichiga to'g'ri keladi. Uchinchi tur — transfer topshirig'i. Talaba xorijiy tajribaning O'zbekiston sharoitida qo'llanilishi mumkinligini baholaydi va buning uchun qanday institutsional, moliyaviy va madaniy shartlar zarurligini asoslaydi. To'rtinchi tur — so'rov dizayni topshirig'i. Talaba bir xil masala bo'yicha turlicha shakllantirilgan so'rovlar orqali javoblar oladi va so'rov matni javob mazmuniga qanday ta'sir ko'rsatganini tahlil qiladi. Bu vositaning o'ziga nisbatan refleksiv munosabatni shakllantiradi.

Topshiriqni loyihalash to'rt qadamdan iborat: kutilayotgan natijani taksonomiyaning yuqori darajasida belgilash; sun'iy intellekt bajaradigan bosqichni aniqlash; jarayon artefaktlarini — so'rovlar tarixini, tekshirish jadvalini va refleksiv izohni talab qilish; yakuniy mahsulotni emas, jarayonni baholash. Baholash mezonlari tekshirishning aniqligi, kontekstual izohning chuqurligi, qiyoslash mezonlarining asoslanganligi va sun'iy intellekt roliga nisbatan refleksiya sifatini qamrab oladi. Talaba sun'iy intellektdan qanday foydalanganini ochiq bayon qilishi majburiy shart sifatida belgilanadi.

XULOSA

O'tkazilgan tahlil generativ sun'iy intellekt komparativistik pedagogika fanidagi an'anaviy tavsifiy topshiriqlarni pedagogik jihatdan samarasiz qilib qo'yganini ko'rsatdi. Birinchidan, topshiriqning qiymati natijaga erishish uchun sarflanadigan intellektual mehnatda edi; bu mehnat vosita tomonidan bajarilganda topshiriq o'z vazifasini yo'qotadi. Ikkinchidan, sun'iy intellektni taqiqlash emas, topshiriqlarni qayta loyihalash zarur. Asosiy tamoyil: sun'iy intellekt quyi, tavsifiy bosqichga, talaba esa yuqori, talqiniy bosqichlarga yo'naltirilishi lozim. Uchinchidan, sun'iy intellektning kontekstni tekislash, ma'lumotlarni eskirgan yoki noto'g'ri berish tendensiyasi to'g'ri loyihalangan topshiriqda pedagogik imkoniyatga aylanadi: model javobi ko'chiriladigan manba emas, tanqidiy

o'rganiladigan obyektga aylanadi. To'rtinchidan, taklif etilgan to'rt turdagi topshiriqlar — tekshirish, kontekstlashtirish, transfer va so'rov dizayni — Beredi modelining barcha bosqichlarini qamrab oladi va talabani ta'lim siyosatini mexanik ko'chirish xavfidan himoya qiladi. Beshinchidan, topshiriqlarning samaradorligi jarayon artefaktlarini talab qilish va baholashni yakuniy mahsulotdan fikrlash jarayoniga ko'chirishga bog'liq. Bu yondashuv PQ-358-son qarorda belgilangan kadrlar salohiyatini rivojlantirish vazifasiga pedagogik oliy ta'lim darajasida xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ergashbaev S. O'zbekiston sharoitida uzluksiz ta'lim tizimi orqali yoshlarning ma'naviy dunyoqarashini rivojlantirish // Объединяя студентов: международные исследования и сотрудничество между дисциплинами. — 2025. — Т. 1, № 1. — С. 314—316.
2. Bereday G.Z.F. Comparative Method in Education. — New York: Holt, Rinehart and Winston, 1964. — 302 p.
3. Bray M., Adamson B., Mason M. (eds.) Comparative Education Research: Approaches and Methods. — 2nd ed. — Hong Kong: Comparative Education Research Centre, The University of Hong Kong, 2014. — 453 p.
4. Ergashbayev S. Uzluksiz ta'lim tashkil etish orqali yoshlarning ma'naviy-falsafiy dunyoqarashini yuksaltirish // Bulletin of Contemporary Researches: Multidisciplinary. — 2025. — Vol. 1, № 1. — P. 10—13.
5. Kasneci E., Seßler K., Küchemann S. et al. ChatGPT for Good? On Opportunities and Challenges of Large Language Models for Education // Learning and Individual Differences. — 2023. — Vol. 103. — Art. 102274.
6. Miao F., Holmes W. Guidance for Generative AI in Education and Research. — Paris: UNESCO, 2023. — 44 p.

7. Mirzaolimjon og‘li M.M., Shohbozbek E. Yangi O‘zbekistonning ta’lim siyosati va universitetlarning yangi modellari // Pedagogik islohotlar va ularning yechimlari. — 2025. — Vol. 16, № 01. — B. 325—328.

8. Holmes W., Bialik M., Fadel C. Artificial Intelligence in Education: Promises and Implications for Teaching and Learning. — Boston, MA: Center for Curriculum Redesign, 2019. — 228 p.

9. Anderson L.W., Krathwohl D.R. (eds.) A Taxonomy for Learning, Teaching, and Assessing: A Revision of Bloom's Taxonomy of Educational Objectives. — New York: Longman, 2001. — 352 p.

10. Knowles M.S. Self-Directed Learning: A Guide for Learners and Teachers. — New York: Association Press, 1975. — 135 p.